

ПІСНЯ ПЕРША

Ходили ми світами немалими,
Гвинтівки ремінь терся на плечі,
В твоєму серці лінами ясними
Доріг і вод дзвенять важкі ключі.
За бронзовим гарячим небокраєм
Нові світанки руки підвели,
В них досить є і слави, і хвали,
А сліз і крові їм не треба, знаєм, —
Лиш неба цвіт і посміх немовляти,
І хліб, і труд, і золото ріллі,
І привіти синів старенька мати
На цій землі.

— Ну, повернись, який ти є?
Не диха ніч, вогонь не б'є,
Бліндаж заріс, затихнув бій.
Молодший мій, найменший мій!
Тебе носив подій потік.
Либонь згадаю, — шостий рік,
Як ти пішов. Радянський дім...
Який котився згар і грім,
А він горів, але не впав,
Земля ушосте зелень трав
Змінила, вийшла з лихоліть,
А він вас жде, а він стоїть.

І син, дві краплі із лица —
В усьому схожий на отця,
Обнявся з батьком, на плече
Лягли долоні гаряче.
— Привіз ти щастя? — Я привіз,
Я кривді йшов напереріз

І заслужив його. — То так.
Це хто ж з тобою? — Це хлоп'як
Із Кам'янця, нехай в сім'ї
У нас живе... — Були бої,
І все минуло. Поїзди
Впряглись до іншої їзди,
Шумні і світлі, як Дунай,
Пішли із фронту в рідний край
Через вісянські два мости,
Через Перемишль, де пости
Погранзастав пильнують вніч
З вітрами в полі віч-на-віч,
На Львів, Тернопіль, Кам'янець,
І не один зітхнув боєць,
Що скоро вгледить двір, і дім,
І те, що в серці звав своїм
Коханням щирим. Всі шляхи
Вели додому. Дітлахи
Із школи вийшли в ранній час.
— Зайдіть, ми просимо, до нас
Та розкажіть нам хоч одну
Історійку, — чи про війну,
Чи про героя, чи про бій,
Про нічку на передовій,
І взагалі, про все, про все!-

Що скажеш їм? Любов несе
Солдата в школу. Ось поріг.
Його забути я не зміг
З дитячих літ. В метіль важку
Бувало прийдеш на сніжку,
А в школі тиша. Сторож-дід
Змете з порога сніг і слід
Твоїх чобіт: — Така ще рань,
А ти вже встав? Ну, йди, поглянь,

Як грубка топиться. Іди, —
А по снігу нові сліди,
Десятків два хлоп'ячих ніг
Вже стугонить об той поріг.
Далеке юності крило,
Тебе війною не змело.
І не зломило! В Кам'янці
Я вперше був, і три бійці,
Герої нашого полка,
Ввійшли у клас. Чиясь рука
Дала сигнал об тій порі,
І дружно встали школярі,
Вітали нас. Про ніч одну
Я розповів, як на Дону
Мене присипало в землі,
Які криваві мозолі
І рани й радощі живі
Несли ми в ночі грозові.
Хлоп'ята сіли за буквар,
Читали віршика, як з хмар
Веселка сяє після злив,
А колоски колгоспних нив
На сонці спіють. Лиш одне
Білявочубе, мовчазне
Хлоп'я сиділо. Не в очах,
Не в молодих в'юнких плечах
Осмута тліла. В мить яку
Загледів я скупу й гірку
Дитячу усмішку. Від зла
Вона сковзнула й проповзла,
Чи від гіркоти? Зрозумій.
— Чому мовчиш, маленький мій?
А він буквар перегорта,
А вчитель каже: — Сирота.

Був час, у нього батько був,
Пішов на фронт і не вернув.
Прийшли два слова горьові,
Що носять пошти польові.
Була у нього мати, він
Ходив у піонерзагін,
Вона йому пісні плела,
Вона його в загін вела,
Сорочка свіжа, мовби льон,
На ліжко клала в тихий сон,
А ранком кликала:— Синоку,
Вставай, у школі вже дзвінок
Ударить скоро. — І рука
Її ласкава і легка,
Його підводила: — Вставай,
Мій кучерявий синій май,
Вставай, пора! — її, вночі
Ввалившись, німці-гримачі
І людолови, повели
І серед міста, де гули
Вітри осінні, як бої,
Вночі повісили її.

А він буквар перегорта.
А вчитель каже: — Сирота
Ходив по місту цілі дні.
Рідні нема, так ми ж зрідні,
Ховали хлопця двоє літ
Із ночі в ніч, а ледве світ
Забризка зорями в вікно
І ранку сиве полотно
Застеле небо, вже й нема
Його на місці, чи зима,
Чи сніг, чи осені пільма.
Збере він хліба — тих кришок,

Малий і сірий, мов пташок,
І сяде, з'їсть, а чи не з'їсть,
А все чекає добру вість.
Він, може, сам усе повість?
Олексо, чуєш? — Ні, кажіть,
Ви краще вмієте.
— А жить
Збирався хлопець, аж яснів.
Було прокинеться від снів:
"Наснились наші! Я піду".
І в сотий раз по тім сліду,
Що обходив, що обдивив,
Біжить за місто й серед нив,
Де їх снаряд обмолотив,
Де їх зорали тягачі,
Гарячі кулі-сівачі
Важким посіяли свинцем —
Стоїть з просвітленим лицем,
Як сірий стовпчик. Вигляда.
Чекать — біда, двійна біда.
Листівку знайде — принесе
І прочитає; над усе
Любив те слово: — Це літак
Над полем бою чи атак,
Від наших кинув! — Захова
І закарбує ті слова
В своєму серці, де жива
Тремтить надія. І за ним,
В'юнким, неспійманим, малим,
Катів табуння, мов сліпе,
Ходило. Він значок ЮП,
Червоний галстук приберіг,
Як давнє щастя, все, що міг.

В сорок четвертім день при дні
Гриміли залпи, і в огні
Горіли обрії, з моста
Завіса куряви густа
Щодень сивіла, з-над дубів
Немов сто тисяч голубів
Обсіли площу. Гомін, гук,
Фашисти падають на брук,
Гранати рвуться з-попід рук.

Мов кораблі, серед полів
Хитались танки, ген лелів
Потік піхоти, з-попід хмар
Червоний стяг, наш перший дар,
Не стяг — стяжок, ясний, мов жар,
З'явивсь над школою. Була
В нім перша дяка і хвала,
І крапля щастя й волі грім,
І кров розстріляних на нім
Горіла трепетно-ясна.
І люди встали, наче сна
Збулись тяжкого в ночі злій.
Поглянь, боєць, і зрозумій!

Той прапорець поклав межу
Між днем і ніччю, не скажу,
Хто в ніч тривожну від безсонь
Підняв його, немов огонь,
Ви здогадалися либонь.
— Палай, сказав, і гнівом сій! —
То наш, малий наш Олексій...

А в нього посмішка із віч,
Неначе не про нього й річ;

Сидить, буквар перегорта,
А вчитель шепче: сирота.

На п'ятий чи на шостий день
Світанком синім, як ясень,
Приїхав батько. Сталінград
І переправ букринських чад,
І даль підкиївська крута,
Бомбьожок чорна ряснота
Від нього дихала. З-під брів,
Як тихий промінь вечорів,
Ясніло. Серця стук зборов:
— Мій син живий? — Та жив, здоров.
— А жінка?
— Тату! — крикнув син.
Припав до нього... Скільки днин
Ходили вдвох, рука в руці,
І щастя й смуток на лиці.

Ми пригощали щиро їх,
І не шукали слова втіх,
Бо горе — то стіна німа,
Для нього слів людських нема,
І треба ту стіну в роках
Лупать по крихті, по частках, —
Само забудеться нехай.
Частина жде, боям не край.
Мотори хлопці завели,
І диму сивого вали
Десь за Тернопіль попливли.
Лежать нові шляхи й мости.
Бувай здоров! Здоров рости,
Мій сину! Скоро вже прийду. —
Про щастя мрів, а стрів біду.

Оповідать, що в бою
За Ельбою, в чужім краю,
Останній вибух пролунав,
Фугас останній ліг між трав,
Останній крик припав к землі,
Останній танк поповз в імлі
Якраз на батька. — Що ж, повзи, —
Сказав він тихо. Дві грози
Поніс в руці, метнув в броню
І сам згорів у тім огню.
Із страхом жить — прожить, як мрець.
Лягти в бою— святий кінець,
Твого життя гілля густе
Вітчизні в серці проросте.
Бійці, що з ним разом були,
Ту звістку нам передали,
Прийшли два слова горьові,
Що носять пошти польові,
І все. — Буквар перегорта
Малий смуглявий сирота.

А в мене серце б'є, як дзвін,
Хлоп'ята з школи йдуть. А він?

Їм тепло, затишно в дому,
Є ласка отча, — а йому?

Їх мати в ліжко покладе,
У нього ж — хто? І мати — де?

І я обняв його, притис,
Як свого сина. Сонця спис
Кресав над поїздом огні.
І, от ми вдвох, ми не одні.

Приймай нас, батьку, на поріг,
Постав на стіл, що приберіг,
Хильнем за молодість круту,
За мого сина-сироту,
За весняні ясні шляхи!

...У двір куряться порохи
З дороги другої.

ПІСНЯ ДРУГА

Відчиним двері на широкі ниви,
На обрії, на води, на міста,
Нехай любові віковичне диво,
Катраном пахне, в серці вироста.

Нехай любові сила розмаїта
Хвилює дух і помисел живий,
Цвіте, як сонце всередині літа,
Стоїть при нас, як вірний вартовий.

І понесуть її жагучі руки
Грозою й вітром в сивім ковилі,
І з неї родяться сини і внуки
На цій землі!

— Теплушкою чи на коні,
Ти мчав у рідній стороні?
Минуло літо, стихнув бій,
Мій середульший, сину мій!

— Усяк бувало, батьку, всяк,
Добро, що дома, що атак

Улігся шал, що далина
Зернить колосся, наливна.

— Це хто ж з тобою? — Це жона. —
Воно ж стояло, те дівча —
Зеленошумне смереча,
Так, мов зоря із тьми століть
Понад життям новим стоїть.
Повз нього б'ються ручаї
І чайка кличе: чий, чий?
І неба раннього намет
Стріча над нею сонця лет.

— А звідки ж? — Звідки? Білорусь,
Цю землю знаєте, ручусь,
Мені там кожен за сябра
Бажав і щастя і добра.

Там дім навпіл, і світ навпіл,
І ліс шумить, як рідний діл,
І що на серці — те в житті,
І горе й радощі святі.

Радянське братство! Світ пройди,
А приведуть тебе сліди
До мирних вйосок, до сяліб,
Де завше знайдеш сіль і хліб.
І там, як тут, пройшла війна,
І там пливла боїв луна.
Із тих країв моя жона.

— Щасливий з нею? — Я скажу.
Ми батьківщину за межу
Уже проходили, в імлі

Ширококрилі журавлі
У гніздах клетотом своїм
Нам поворот віщали в дім.

І синь озер, і темінь пуш,
І на шляху шипшини куш,
І кожен камінь на шосе
Немов кричав, що день несе
Нам перемогу. Так бува,
Що й мертве в вірі ожива,
А ми живі, і грозова
Заходить ніч, заходить бій,
Як звісно, на передовій.

І задвигтіла з жароти
Земля, ні звестись, ні пройти,
Хіба що руку простягти,
З баклаги випить, — так води
Нема ні краплі, — лиш сліди
Броні жаркої, як в печі,
Карбують танки й тягачі.

З обслуги в нас бійців ще два
Живих лишилось, і слова:
— Огонь! Огонь! — лиш чуть мені,
Ті ж зглухли в скреготі броні.
За хвилю-дві накрив фугас
Обох бійців, я в пізній час
Знайшов одного, поволік,
Підняв, поніс, на цілий вік
Це не забудеться! Приніс
У крайню хату, попід ліс,
Поклав на ліжко, а дівча
Мені рушницю із плеча

Зняло, піднесло каганець.

— Ти жив, боєць? Не вмер, боєць?

— Я ще живу, — шепоче він, —
Я не помру, — лице з одмін
Не визнаєш, — чиста біль-збіла.
Пакети наші два взяла,
З плеча його і до плеча
Давай вгортать, як дитинча.

Схилилась — впали дві коси,
Загледеш їх — і вже неси,
І згадуй очі, рух, лице,
Тих кіс тугих важке кільце.

Вона звелась — і теплий зір
Мене опік; від давніх пір
Я пам'ятаю в шумі нив
Весняне небо після злив
І, наче пошуги жар-птиць,
Останній спалах блискавиць.

Можливо, блискавиць крило
Ці горді коси заплело?
І, може, їхній синій жар
Віддав цим очам цвіт і яр?
Хто знає? Я стояв німий,
Не чув, як просять: — Руки змий, —
Мабуть, вдесьте. — Ось вода.
Він буде жити, не біда.
Ти не журись, ти не хились,
Іще побачитесь колись. —

І вже я знав, її словам
Повірить можна, я ж не сам,
А вдвох ми вірили. Взяла
Рушник гарячий, до чола
Бійцю поклала, а для ніг
Окріп нагріла, щоби міг
Боєць зігрітись. При огні
Зв'язала два бинти лляні,
Немов зв'язала світ мені!

А з слів, нашептаних вночі,
А з того літепла в печі,
Що руки ставили її,
Неначе в серце ручаї
Текли гарячі. Друг-боєць
Шептав, наморений вкінець,
В безпам'яті: "Не пив, не їв,
Дарма, а зараз солов'їв
Послухав би". І вже вона
Над ним, як рідна сторона,
Схилилась крено, з рук її
Летять, щебечуть солов'ї —
Смоленські, мінські із лісів,
Лади — на сотні голосів,
Співучі курські, з-за Дінця
Криллям ласкавим до крильця,
Полтавські, сиві, наче дим,
Ірпінські тьохкають над ним,
І тиха посмішка із віч
Йому не сходить в довгу ніч.

А попросив би він, щоб бір
Шумів йому до ранніх зір,
Чи щоб Дніпра широкий біг
Плескав човнами біля ніг, —

Усе було б: з дівочих кіс
Шумів би віковичний ліс,
В очах засяяла б до дна
Дніпра блакитна тишина.

Я полюбив її. Які
Слова безбарвні і легкі
Ми в це вкладаєм почуття!
А треба ж, як мале дитя,
Його нести, глядіть, ростить,
В нещасті — не занапастить,
І жити з ним за кожним днем
Одною кров'ю і вогнем.
Я певно знаю, що любов
Не вимага клятьби й розмов,
А тільки вірності потік
Її живить із віку в вік.

Вона мене в бою вела,
Оберігаючи від зла,
Вона давала барви мрій
Судьбі обстріляній моїй,
З чола втирала стільки літ
Трудний, солдатський, чорний піт,
Любов моя! В ту довгу ніч
Я не просив у неї стріч,
А тільки б згадку в світлі дні,
Якщо вернуся по війні.

Вона сказала: — йди, вертай.
Твоїй дорозі ще не край,
Я ждатиму... — І до воріт
Вела за руку, ще й на світ
Не значилось. Ще димна даль
Бриніла в зорях, мов кришталь.

В солдатську знов попав сім'ю,
Я ще не раз горів в бою,
Не раз, не двічі серед піль
Залізна плакала метіль.

І в тиху погідь, чи в грозу,
Чи йду, чи ранений повзу, —
Далеке чую щоразу:
— Я ждатиму. — У тихім сні
Бува спочину, і мені
Насниться дальній рідний край,
Коханих кіс ясний розмай,
Її жагучих рук теплінь,
І вже вона легка, як тінь,
Стоїть: — Я ждатиму... Іди.

Минуло літо. Від біди
Ми світ закрили назавжди,
Війна скінчилась. Їдь, солдат,
До рідних міст, до піль і хат.
І я поїхав. Я вертав
Крізь тишу давніх переправ,
Через окопчики, де ми
Лежали в них серед зими,
Через порослі бліндажі,
Де гільзи тліли на межі,
Через літа, де бився гнів
Забутих гроз, забутих снів.

Здавалосьь, небо осяйне
Хотіло зупинить мене,
І кожен стовпчик переправ,
Немов чіплявся за рукав,
Траншея у траві густій
Шептала вслід: "Боєць, постій,

Любов пожде, а я ж одна,
Самітна в полі, мовчазна".
І я з любов'ю рядом ніс
І гук доріг, і шум беріз,
Мостів розбитих тихий дзвін,
Полків моїх крилатий гін,
І незабутні дружби дні,
І в чужині й не в чужині.

У ночі темні й голубі
Я мрію вигадав собі,
Що я приїхав, я зустрів
Ласкавий зір з-під темних брів
І крик сердечний: "Любий мій!"
На дальній станції малій.

А вийшло все простіш. В дворі
Під жовтим виблиском зорі
Скрипів колодязь в тишині,
Попить схотілося мені.
Ну, що ж, як так, то й підійти.
— Водички можна? — Ой, це ти?
Далекий мій! — І кіс кільце
Мені на груди, і лице
В сльозах раптових щастя й мук,
І світлий трепет рідних рук.
У ту хвилину цілий світ
Зі всіх садів і росних віт
В цвітінні колисав мене,
Стожарів сяйво огняне
На мене сипалось, трава
Всєї землі, немов жива,
Мені шуміла, так бува...

Оце і все, не більш повім.
Веди нас, батьку, в рідний дім,
Приймай нас, батьку, на поріг,
Постав на стіл, що приберіг.
Вшануєм рани у бою,
Жону мою — любов мою,
Ясні шляхи й трудні шляхи!

...У двір куряться порохи
З дороги третьої.

ПІСНЯ ТРЕТЯ

І третій день бреде поза туманом,
Землі горбатій світить береги,
І сад зроста, як туча над лиманом,
Із наших рук, із поту і снаги.

Бджола, як промінь, буде в нім бриніти,
І завихрить цвітіння синій дим,
І яблуні крислаті темні віти
Засиплють землю плодом наливним.

Поклін тому, хто вносить чесну зладу
В людські серця одверті і незлі,
Приходьте, пийте радість мого саду
На цій землі.

— І третій мій прибув з фронтів,
Давай чоломкатись. Хотів
Тебе спитати, як жилось,
Чи ріки там, як наша Рось,
Клекочуть-плинуть, чи земля
Під сонцем колос нахиля?

Та вже спочинь, а потім. Ти
Зумів те щастя зберегти,
Що в серці мав? Не розгубив
Його між битв і чорних злив?

— Ні, батьку. Крізь смертельний бій
Доробок свій, набуток свій
Я вніс до нього, щоб колись
Воно розквітло, подивись.

І син, — хай батько поміча, —
Здійма повагом із плеча
Мішок солдатський. — Поміж пліч
Його я ніс не день, не ніч,
У сорок першій день при дні
Збирав заграви огняні,
І пил доріг, і шум беріз,
І ручаї пекучих сліз,
Пшениці силу наливну,
І площ померхлу сивину
В мішок я клав. І важчав він.
У сорок третім Краснодін,
В пожарі київські вали
Йому ваги ще додали.
Руїн хрещатицьких зотлінь
Освенціма похмура тінь,
І все, що гірко на війні, —
В моїм мішку лягло на дні.

Щоб не розв'язувать повік, —
Його в'язав стрічками рік,
А пилюгою ста доріг
Припорошив його, як міг,
Карпатським дубом закрутив,
Щоб він плеча не ваготив.

Здолали ворога — і це
Мішок зробило, мов пірце,
Його вже інші дні трясуть,
Але це відступ — а не суть.

І син руками обома
На стіл мішок свій підійма
І сипле з нього все, що є:
— Дивіться, — каже, — це моє
Багатство кривне. Дві малі
Лежать троянди на столі,
Прив'ялі, зсохлі, в пилюзі,
Калини кетяг, як в грозі,
Обламаний, і липи цвіт, —
Йому б жовтіть біля воріт, —
Ховає сім'я. Чорний дуб,
З огню врятований і згуб,
Тугого жолудя кладе,
Сосни пагіння молоде.
Дві шишки бронзові з Карпат
Знайшов солдат, приніс солдат.

А підібрав ще на путі
Кленові зерна золоті,
А обірвав із переправ
Колісьми збиті стебла трав.

І на столі тому за мить,
Здається, білий сад шумить,
Карпатські б'ються ручаї,
І на столі — чужі краї,
Мов на землі лежать тісній.
— Цей жолудь з дуба — свідок мій.

В малій Моравії вночі
Фашиста гнали, зір ключі
Пливли над нами, батальйон
Розбиту роту взяв в полон.

Де дуб у небо свій намет
Підняв, під дубом кулемет
Стояв холодний, а за ним
Видінням згорбленим, німим,
Без крихти хліба, без снаги,
На два прикутий ланцюги
До кулемета, наче мрець,
Лежав знесилений стрілець.

— Ти хто? — питаю. — Я словак.
— Чому прикутий? — Для атак,
Як ви проб'єтесь перший раз,
Стрілять до згину був наказ.
А щоб не втік я — ланцюги
До рук, як бачиш, до ноги...

І оповив серця нам жаль,
Добро, що я старий коваль.
— Давай-но ношу, брат, свою,
Я діло знаю, розкую.

І він підвівся із землі,
І дві сльози, як два жалі,
Текли по щоках, бив поклін,
Неначе ми святі, а він
Невольник чорний, без рідні.
Він, правда, й був таким в ті дні.

— Додому йди з біди та лих,
Стрічай жону, дітей малих.
— Мене затримують? — Ніде.
І знай, що слово в нас тверде,
Як з дуба різьблене. Іди! —
І він пішов, легкі сліди
Завіяв вітер. Наш комбат,
Що це сказав йому, як брат,
Підняв і нас, бо й нам іти,
Бо треба славу берегти, —
Червоний стяг.
Сосна оця
Також посвідчить за бійця.

За Тарнобжегом на горбі,
Де в очеретах голубі
Од Вісли заводі ясні
Колишуть сон старій сосні,
Мені зустрівся сивий дід,
Чи — дзяд, як вимовити слід
По-польському. Він розповів,
Що мав і внуків, і синів.
І двох синів, і трьох внучат
Майданека поглинув чад.

І він самотній, без надій,
На нивці — смужці пісковій,
Коню підклавши сіпа жмут,
Сам на підпряжку ліз в хомут.
Ту нивку плугом колупав,
Пісок із потом налипав
На руки, до очей, до брів,
Як сіре шмаття сірих днів.
Ми коней підпрягли своїх:
— Давай поможемо, не гріх! —

І закурів тісний опруг,
І затремтів благенський плуг...
— Ми, брат, не з цієї сторони,
В нас у колгоспі всі лани,
Там не піском, зерном-разком,
Пшениця шепче колоском!

І вже нам снівсья рідний лан,
Крізь хмар гряди, крізь даль-туман,
І житнє зерно у руці,
Неначе сонця промінці,
Лягало в борозну суху.
Ще довго видивсь на шляху
Горбатий плуг і сонний кінь,
І дід, як довга сива тінь.
За Тарнобжегом даль тісна,
І нивка та, і та сосна...

— А ця троянда... — Син замовк.
Та я вже бачу: ніч, як вовк,
Бреде до нього вдалині
У прикарпатській стороні,
А він лежить, отак, як біг,
Упав на кам'яний поріг.
І смерть холодна і німа
Сіда на груди, і п'їтьма
Із вороном-вороначем
Кружляє тихо над плечем.
На чорній Тисі гомін хвиль,
У головах — сухий ковиль,
Троянди дикої кущрк
Багрянцем тліє біля щок.
Її лелітки осяйні
Червоно-чорними в ці дні
За мить зробилися. Чорній

З його останніх смертних мрій,
Мала трояндо! Зацвітеш
Новим цвітком, як знак пожеж,
І в голубому гromі пущ
Стоятимеш — огнений кущ,
Як вічний пам'ятник, і дім
Бійцю, що ліг в краю твоїм.

Та він не вмер іще, бо дух
Надії жив. Гуцул-пастух
Його знайшов, і муці край, —
До турм своїх, на тихий плай
Приніс бійця. — О, братку мій,
То що то є, то жах, не бій,
Смертоубивство! — Ложка й ніж
Лягли до хліба: — Пий та їж,
Та оживай, мій братку, в нас. —
І він ожив. А в ранній час, —
Коли прощався, пастухи
Йому вказали з гір шляхи,
І на прощання сто трембіт
Ревнули лунами у світ.
Пробився в роту з полонин,
А був боєць той третій син.
Він знов підвівся над столом,
І знову прояснів чолом,
І посміхнувся, й витер піт:
— А це, мій батьку, липи цвіт. —
Зернят бурштинові тільця,
Мов грілись у руці бійця, —
Це Югославії дари.
Ми йшли згори і догори,
І темний шума й білий сад,
Майдани бронзові Белград
Прослав для нас:— Спочинь, боєць,

Боям — кінець, та не кінець
Братанню нашому повік! —

Дівчат схвильований потік
Пшеничним зерном обсипав
Знамена наші, від заграв
Вони сивіли. Зерна ж ті
Зірчасті, в складках золоті,
Стікали вниз... Які жнива
Знайшла їх туга вікова!
Плескало, билось, пливло
Людських надій ясне крило
Радянські живіо! — гуло
На площах людних із трибун,
Оркестри били в сотні лун,
І у натхненні про бої
Поет читав пісні свої.

Мене ж обсипало дівча
Жовтавим цвітом, з-за плеча
Всміхнулось щиро. — Це на здоров,
Щоб ти наш край не забував.
Запам'ятай-но цвіт із лип:
В осінній день, мов смолоскип,
Багріє липа, а ввесні
Пагіння теплі і ясні
Пускає в небо, в сніжну ж ніч
Скрипіння в неї — бурі клич.
На цвіт поглянеш в гожі дні,
Згадаєш край наш — ми зрідні
І в час цвітіння, і в жнива,
Й тоді, як буря завива.
А це край дальнього села
Русинка-мати подала
В дарунок яблуко: із'їж.

Крислата, в тьмі многодоріж,
Шуміла яблуня, її
Палили блиски-літаї,
Віки снували воєн дим
Під темним стовбуром старим.

— Ми люди бідні, лиш оту
Крислату яблуню в цвіту,
Опруг землі та жах тюрми —
То все, що маєм, бідні ми.
А ти візьми, боєць, поїж,
А ти ще людям розповіж,
Що ми не скупимось, коб нам,
Чи вже не нам, то хоч синам,
Землі вділили. І нехай
Яблбня наша в цілий край
Гілля нахилить, крізь туман,
На чеський ліс, на польський лан,
На руську землю. Щоб вночі
Її не краяли мечі
Вельмож мадьярських. їж синок!
А сонця промінь, мов клинок,
Уже згасав, і з темноти
Заграви бронзові щити
Горіли в горах. До сих пір
Все сниться та обора-двір
І материнський синій зір,
Що палить ночі темноту,
Що гріє яблуню в цвіту.

Оце і всі мої скарби.
Що хочеш, батьку, те й роби,
А я з мішка свого до дна
Зберу до дного сімена,
Не в пустирі, не на межу,

В колгоспнім полі посаджу
Могутній сад. Нехай зів'є
Любов мою, життя моє.

Ніхто під дубом до ноги
Кувать не буде ланцюги,
Троянди дикої кущок
Не оросить змертвілих щок,
Ніхто над цвітом в довгі дні
Ридать не буде при мені.
Приймай нас, батьку, як зумій,
Людського братства — саду мій,
Цвіти, скрашай земні шляхи!

...У двір куряться порохи
Путі четвертої.

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА

Несемо бурю й тучі понавислі
У гудзуватих яросних руках,
І сяє світоч ленінської мислі
По голубих, земних материках.

Серця налиті сонцем і жагою,
Уста припали до глибин ключа,
Легендою в століттях дорогою
Веде полки правиця Ілліча.

І смертні люди — у безсмерті чисті,
Кують життя, як добрі ковалі.
І комунізму золоті горністи
Віщують щастя матері-землі.

— Тепер найстарший мій, сідай,
Оповідай, який то край,
Тебе приймав, з яких долин
Ти пив, де літ гарячий плин
Поклав на чуба сивину,
А в очі — іскру огняну?
— Я, батьку, вам привіз добра.
Не золота, не сребра,
Не слави гук, не цвіт полів,
А найдорожчих троє слів
Привіз у серці.
У бою
Свій полк, як батьківську сім'ю,
Я згуртував у довгі дні
При тім гвардійським знамені.

І троє слів мій полк вели.
Було журби, було й хвали,
І ран, і радощів яса,
І піт з чола, немов роса.

Було нам трудно в шостий день.
На фланзі бій точивсь, лишень
Земля в жару, огонь і пил,
І небо сиве, мов ковил,
Вкривало нас. Тримайсь, боєць,
Невже впадем? Невже кінець?
Світанком темним на межі
Бійці в розбитім бліндажі
Вели розмову:

...От і йдуть,
А в полі — ночі каламуть,
Вітри осінні за плечем, —
Всі командири з Іллічем.

Ідуть, а темінь, тишина,
І стрівсь їм, братці, старшина.
Ілліч питає: — Все як слід?
Який бійцям даєш обід?
Який приварок на бійця?
Чи не жалієш їм винця?
— Є хліб і одіж, і табак? —
Питає ще раз. — Дай лиш знак,
Щоб не терпів солдат в бою! —
І руку подає свою.

І старшина відповіла:
— Є тютюнець і єсть їда,
Та щось ніхто не п'є, не їсть,
Бо із полка надходить вість,
Бо шостий день вогнем січе,
Бо кров спливає гаряче.
Стоїть солдат, немов стіна,
Не лічить ран, бо не одна, —
Сказав товариш старшина.

Замовк оповідач. В імлі
Світало світло край землі,
І полк пішов у бій, у січ,
І очі мружив нам Ілліч,
Живі, ласкаві, у вогні
На тім гвардійським знамені.

І троє слів мій полк вело,
Як змаху дужого крило,
Я їх скажу, — ти зрозумій:
В Москві, на площі дорогій,
У сопок першим з темних піль
Вихрила сніжна заметіль.
І вітер б'є, і сніг несе,

І на Можайському шосе
Стоять за танками в імлі
Фашистські чорні патрулі.
Мене бажання привело
Уздріти ленінське чоло,
І серце опалив, повір,
Заплющений могутній зір.
— Товариш Ленін, скоро злам?
Товариш Ленін, трудно нам!
Чи скоро наш удар, чи ні?
Бо дні пливуть, жорстокі дні,
З Дінця й Орла до фінських хат
Не спить солдат і жде солдат,
Товариш Ленін! —
І тоді
Розверзлись сутінки бліді,
Із чорних ночі берегів,
У морі сивому снігів,
На площі Красній, між алей,
Як броненосець, — Мавзолей
Поплив у бій. І на крилі,
Над центром рідної землі,
У небезпеки на краю,
Піднісши руку вдаль свою,
Стояв живий наш Ленін. Я
Збагнув усе: одна сім'я,
Народів братство вікове
За ним, як мур, стоїть, живе.
І крикнув я через фронти:
— Товариш Ленін, де пройти
Полку моєму в пломені,
Якими бути нам в ці дні? —
І чую на передовій:
— Солдате вірний, зрозумій:
Будь, як народ. — І троє слів

З тих пір у серці я лелів,
Як мрії золоту ріку,
Ношу й нестиму на віку
До крайніх днів.
— Брати мої,
Я знаю, ви пройшли бої,
Цих троє слів і вас вели
Крізь ночі й огненні вали,
Цих троє слів і в вас живуть,
Найвищим щастям стелять путь.

Чи так?

— То так! — і з-за стола
Синів ця думка підвела,
Як світле сонце. Сироту
Один привіз, другий — святу
Любов велику, третій — плід
І зерна дружби в дні побід.
А всі разом у дні круті
Найвище щастя у житті.
Так, як народ наш — принесли,
Бо з ним і мріяли й росли.
Четвертий вів:
— У хвилю злу,
Смертельно ранений, в пилу,
Я умирав не раз вночі,
Надії згублені ключі
Всихали в серці. Троє ж слів
З огню ночей і з тьми полів
Скресали іскрами в жару:
Будь, як народ. І не помру...

Стрічав людей я в чужині,
В лихій, сумній самотині,
На роздоріжжях вікових,

У безнадії, ледь живих.
Шкуринка хліба їм крута
І день над ними — сирота,
Чому ж ти дивишся, кажи?
Будь, як народі Допоможи...

Я помічав їх звідусіль,
Ділив по-братськи хліб і сіль,
І троє слів у їхній дім
Летіли, як весняний грім.
Я повертався в ранню рань
У рідний край. Куди не глянь,
Руїни тліють, димовій.
О, рідна земле, краю мій!
Коли зів'єш ти саду цвіт?
А троє слів тих — заповіт —
Шумлять, мов зеленню дуби:
Будь, як народ! Надійсь! Люби!
Люби її в тяжкій порі,
Люби при вранішній зорі,
В паланні домен, в шумі нив,
Неси стремлінь її мотив,
Як вічну віру у світи,
Бо іншої не знайдеш ти
Вітчизни милої. Борись,
Умри, а люди, знай, колись
Тебе згадають, як велів.
І знову в серці юмін слів:
Як Ленін будь! Як Ленін будь!

І син замовк. Вечірня путь
Димками віє, з-понад них
В вечірніх зорях молодих
Ширококрилі журавлі
Летять до матері-землі.

ЕПІЛОГ

За вікном курить легка пороша,
В срібні пальці свищуть дерева,
Білими листами листоноша
Многотрудну землю засіва.

В хаті світло сяє, в хаті тиша,
І в сім'ї, при батьківським столі,
Сирота-хлопчак сидить і пише
Пісеньку про щастя на землі.

Не виходить слово рівно й гладко,
То нічого, — хлопчик не дитя,
Піонерська багряна краватка
Увібрала кольори життя.

В другій хаті пригасає світло,
І скрипить колиска, й ніч глуха,
Сон кошлаті підіймає мітли,
З матір'ю дитину колиха.

— Люлі, мій маленький, люлі, люлі!
І зникає сніг, як зорепад,
Вже весна синіє, вже зозулі
Білим цвітом обсіпають сад.

Він шумить, могутній, попід тучі,
Світлокорий в опаді росин,
Так, як руки підвели робучі,
Як гадав про щастя третій син.

Не страшні хмаровища навислі,
Не страшні йому тумани злі,

Сяє світоч ленінської мислі,
На твоїй і на моїй землі.

1947